ISSN 2181-7839

XALQ TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2026

5-son
(Sentabr-Oktabr)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

MUNDARIJA

		TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI
O. Ganiyev	4	Ta'lim tizimida korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirish: jamoatchilik fikri asosida empirik tahlil
M. Pardayeva	13	Yangi o'quv yilining dastlabki 30 kunida maktab boshqaruvi: strategik ustuvorliklar va boshqaruv amaliyotining diagnostik tahlili
A. Xolmurodov	22	Pedagog kadrlar bilan ta'minlash va ularning kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish: muammolar, huquqiy asoslar va istiqboldagi yo'nalishlar (Maktabgacha va maktab ta'limi tizimi misolida)
X. Nurmetov	26	Ta'lim tizimini raqamlashtirish sharoitida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari
U. Xasanov	30	Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak pedagoglarning raqamli madaniyatini rivojlantirish asosida kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish
U. Toxirov	33	Bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda "PBL" va "Sun'iy intellekt" vositalarini birgalikda qo'llashning pedagogik muammolari va ularning yechimlari
D. Kamoljonova	38	Mutolaa sotsiometrik munosabatlarni shakllantiruvchi madaniy vosita sifatida
B. A'zamov	42	Multimedia texnologiyalari orqali talabalarda raqamli kompetentlikni rivojlantirish
R. Quziyev	46	O'smir yoshdagi o'quvchilarni ijtimoiylashtirish jarayonida axborotlar bilan ishlash madaniyatini shakllantirishning tarbiyaviy ahamiyati
D. Mo'ydinova	50	Talabalarda shaxsiy e'tiqodini shakllantirish texnologiyasi
		TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI
Z. Taxirov	53	Uslubiyatning fonetik vositalari
D. Il'yasova	58	Bolalar adabiyoti vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik didini shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati
N. Kamolova	61	Kimyo ta'limida o'quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari
M. Kenjayeva	70	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish bosqichlari
D. Sadikov	74	Organik kimyo darslarida laboratoriya mashg'ulotlarini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari
		ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI
M. Sayidova	79	Ta'lim muassasalarida zamonaviy texnologik ta'lim mazmunida ilg'or texnologiyalarning aks etishi
J. Buriyev	83	Raqamli ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirish
U. Toxirov	86	Oliy ta'lim jarayonida muammoli ta'lim (pbl) texnologiyasi bilan sun'iy intellekt vositalarini integratsiyalashning pedagogik salohiyati

N. Temirov, X. Sirojiddinova	91	O‘quv jarayonini rivojlantirishda sun’iy intellektdan foydalanish
		TA’LIMDA MENEJMET
Q. Almardanov	94	Maktab rahbarlarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirish orqali ta’lim sifatini oshirish jarayonlarini optimallashtirish
		TA’LIMDA IQTISODIOT VA MOLIYALASHTIRISH
N. Boymuradov	103	Maktabgacha ta’lim tashkilotida moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda moliyaviy boshqaruv modeli
A. Boltaev	109	Tizimli yondashuv asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida byudjetdan tashqari mablag‘larni jalb qilish va ularni samarali boshqarish
		MALAKA OSHIRISH VA QAYTA TAYYORLASH
N. Dushayeva	115	Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida pedagogik etikani shakillantirish vositalari va shartlari
		PSIXOLOGIYA
X. Toshturdieva	119	Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarini deontologik qobiliyatlarini shakllantirishning hozirgi holati
M. Muzaffarova	127	Raqamli jamiyat sharoitida boshlang‘ich maktab o‘quvchilarining raqamli sotsializatsiyasi va ota-onalik kompetentligining psixologik-pedagogik determinantlari
D. Adilova	131	Jamoadagi konfliktlarni boshqarish va ularni konstruktiv murosaga olib kelishning zamonaviy mexanizmlari
		ATROF-MUHIT MUHOFAZASI VA EKOLOGIK XAVFSIZLIK
D. Zayniddinova	135	Markaziy osiyoda suv resurslari muammosi va barqaror boshqaruv strategiyalari
		QIYOSIY PEDAGOGIKA
D. Xoliqulova	138	Mehrli maktab o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvchanlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi

Munisa MUZAFFAROVA,
Toshkent shahar, Uchtepa tumani, 592-DMTT, birinchi toifali tayyorlov guruh tarbiyachisi

RAQAMLI JAMIYAT SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH MAKTAB O‘QUVCHILARINING RAQAMLI SOTSIALIZATSIYASI VA OTA-ONALIK KOMPETENTLIGINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK DETERMINANTLARI

Annotatsiya

Maqolada shiddatli raqamlashtirish sharoitida boshlang‘ich sinf yoshidagi o‘quvchilarning kognitiv, hissiy va shaxsiy rivojlanish trayektoriyasiga raqamli muhitning ta’siri hamda bu jarayonda ota-onalik kompetentligining preventiv va korreksion rolini baholash amalga oshirilgan. Tadqiqot ota-onalar o‘rtasida o‘tkazilgan empirik so‘rovnoma hamda ko‘p o‘lchovli ierarxik klaster tahlili (Hierarchical Cluster Analysis) ma’lumotlariga tayanadi. Shuningdek, ishda 7–10 yoshli bolalarning yosh dinamikasi va kognitiv ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ota-onalarning psixologik-pedagogik maslahatga bo‘lgan ehtiyojlari klasterlangan, kiberqaramlikning oldini olish hamda o‘quv motivatsiyasini barqarorlashtirishning konseptual shart-sharoitlari ishlab chiqilgan.

Tayanch so‘zlar. Raqamli sotsializatsiya, kibersotsializatsiya, ota-onalik kompetentligi, boshlang‘ich maktab yoshi, kognitiv rivojlanish, raqamli qaramlik, o‘quv motivatsiyasi, psixologik farovonlik.

В статье проводится оценка влияния цифровой среды на траекторию когнитивного, эмоционального и личностного развития учащихся начальных классов в условиях стремительной цифровизации, а также превентивной и коррекционной роли родительской компетентности в этом процессе. Исследование основано на данных эмпирического опроса родителей и многомерного иерархического кластерного анализа (Hierarchical Cluster Analysis). Также в работе кластеризованы потребности родителей в психолого-педагогическом консультировании, исходя из возрастной динамики и когнитивных потребностей детей 7-10 лет, разработаны концептуальные условия профилактики киберзависимости и стабилизации учебной мотивации.

Ключевые слова. Цифровая социализация, киберсоциализация, родительская компетентность, младший школьный возраст, когнитивное развитие, цифровая зависимость, учебная мотивация, психологическое благополучие.

The article evaluates the impact of the digital environment on the cognitive, emotional, and personal development trajectory of primary school students under conditions of intensive digitalization, as well as the preventive and corrective role of parental competence in this process. The study relies on data from an empirical survey of parents and a multidimensional hierarchical cluster analysis (Hierarchical Cluster Analysis). The work also clusters the needs of parents for psychological and pedagogical counseling based on the age dynamics and cognitive needs of children aged 7–10, and develops conceptual prerequisites for preventing cyberaddiction and stabilizing learning motivation.

Key words. Digital socialization, cyber-socialization, parental competence, primary school age, cognitive development, digital addiction, learning motivation, psychological well-being.

Zamonaviy sotsiokultural va texnologik transformatsiyalar sharoitida raqamlashtirish insoniyat hayotining barcha sohalariga singib ketib, ayniqsa, o‘sib kelayotgan avlodning psixofiziologik, emotsional va kognitiv rivojlanish mexanizmlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda bolalar tug‘ilishidanoq murakkab

axborot-kommunikatsiya ekotizimiga integral ravishda qo‘shiladilar. Ilmiy diskursda ushbu fenomen “raqamli bolalik” (digital childhood) tushunchasi bilan ifodalanib, unda texnologik vositalar va raqamli muhit sotsializatsiyaning birlamchi hamda dominant agentiga aylanayotgani qayd etiladi [4]. Kasperskiy laboratoriyasining empirik tahlillariga ko‘ra, kichik yoshdagi bolalarning 85 foizi o‘zlarining kundalik faoliyatini elektron qurilmalarsiz tasavvur qila olmaydi, ota-onalarning 92 foizi esa 4–5 yoshdanoq farzandlariga gadjetlardan foydalanish imkonini yaratib beradi.

Virtual makonning o‘sib borayotgan ekspansiyasi an’anaviy muloqot va yetakchi faoliyat shakli hisoblangan o‘yin turlarini siqib chiqarmoqda. Bu esa “raqamli autizm”, his-tuyg‘ular desensitizatsiyasi, real sotsializatsiya defitsiti hamda emotsional-shaxsiy rezonansning pasayishiga zamin yaratmoqda. Xalqaro Kasalliklar Tasnifining 11-qayta ko‘rilgan nashriga (ICD-11) kiritilgan raqamli/kompyuter qaramligi ko‘pincha kognitiv regressiya, akademik o‘zlashtirishning pasayishi, ixtiyoriy diqqat konsentratsiyasining buzilishi va o‘quv motivatsiyasining qadrsizlanishi bilan namoyon bo‘ladi [6].

Bunday sharoitda bolaning ichki resurslarini asrash, unda o‘z-o‘zini boshqarish va mediagigiyena ko‘nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi subyektiv omil sifatida ota-onalik kompetentligi namoyon bo‘ladi [3, 8]. Biroq, ko‘plab ota-onalarda psixologik-pedagogik hamda raqamli savodxonlikning yetarsizligi sababli, ular yoki to‘liq taqiqlash (destruktik cheklov) yoki jarayonni nazoratsiz qoldirish (xatoga yo‘l qo‘yuvchi autsayderlik) kabi samarasiz strategiyalarni tanlamoqdalar. Shundan kelib chiqqan holda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining raqamli sotsializatsiyasini to‘g‘ri yo‘naltirishda ota-onalarning o‘sish sohalari, ularning psixologik deficitlari va konsultatsion ehtiyojlarini tizimli o‘rganish nazariy va amaliy jihatdan o‘ta dolzarb vazifadir.

Tadqiqotning metodologik asosini L.I. Bojovich va D.B. Elkoninning yosh davrlari nazariyasi [1,5], J. Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlari [7], shuningdek, G.U. Soldatova hamda N. Carrning kibersotsializatsiyaning neyropsixologik va sotsiopravovoy oqibatlari haqidagi konsepsiyalari tashkil etadi [4, 6].

Boshlang‘ich maktab yoshi (7–11 yosh) o‘quv faoliyati yetakchi hisoblangan, ixtiyoriy diqqat, og‘zaki-mantiqiy xotira hamda aniq operatsiyalar darajasidagi fikrlash shakllanadigan sensitiv davrdir. Bu davrda ota-ona kompetentligi bolaning psixologik farovonligi, o‘zini o‘zi anglashi va moslashuvchanligini ta’minlovchi o‘zak omildir [2, 3].

Empirik baza va tadqiqot metodikasi

Tadqiqot roditel.pspu.ru va onlinetestpad.com masofaviy diagnostika platformalari orqali onlayn so‘rovnoma shaklida o‘tkazildi.

Tadqiqot tanlanmasi (Sample): Boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarning 11 436 nafar ota-onalari.

Geografik qamrov: Perm o‘lkasi, Udmurtiya Respublikasi, Penza, Nijniy Novgorod, Tambov viloyatlari va boshqa hududlar.

Statistik tahlil: Ota-onalarning psixologik-pedagogik ehtiyojlari va deficitlarini guruhlash hamda tarkibiy strukturani aniqlash uchun ierarxik klaster tahlili (Hierarchical Cluster Analysis) qo‘llanildi.

Natijalar

1. Yoshi bo‘yicha so‘rovlar dinamikasi (7–10 yosh)

Empirik ma’lumotlarning matematik-statistik va dinamik tahlili shuni ko‘rsatdiki, 1-sinfdan 3-sinfgacha bo‘lgan davrda ota-onalarning psixologik va pedagogik maslahat xizmatlariga bo‘lgan umumiy murojaatlar sonida barqaror desinkronizatsiya va kamayish tendensiyasi kuzatiladi.

1-jadval. Yoshi bo‘yicha ota-onalar so‘rovlarining dinamikasi (7–10 yosh)

Yosh / Sinf	Asosiy muammolar va maslahat so‘rovlarining yo‘nalishi	Murojaatlar darajasi va ustuvorlik
7 yosh (1-sinf)	Maktab ta’limiga psixofiziologik moslashish, logopedik korreksiya, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish	Yuqori (Moslashuv va nutq)
8 yosh (2-sinf)	Akademik muvaffaqiyatsizlik, diqqat tarqoqligi, o‘quvchining mustaqilligini rivojlantirish va mas’uliyat	O‘rta-yuqori (O‘zlashtirish va mustaqillik)
9 yosh (3-sinf)	Raqamli muhitga kirib borish, kompyuter o‘yinlariga qiziqish ortishi, kun tartibini buzish	O‘rta (Raqamli sotsializatsiya)
10 yosh (4-sinf)	Kiberqaramlik / raqamli qaramlik xavfi, gadjetlarda ko‘p vaqt o‘tkazish, akademik motivatsiyaning pasayishi	O‘ta yuqori kiberqaramlik xavfi

Yoshar oralig‘idagi dinamik ko‘rsatkichlar tahlili:

7 yosh (1-sinf): Maslahat so‘rovlarining asosiy vektori maktab ta’limiga psixofiziologik moslashish, logopedik korreksiya va o‘qish-yozish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

8 yosh (2-sinf): Nutq va ilk adaptatsiya masalalari dolzarbligini yo‘qotib, akademik muvaffaqiyatsizlik, diqqat tarqoqligi va o‘quvchining mustaqilligi bilan bog‘liq so‘rovlar birinchi o‘ringa chiqadi.

9–10 yosh (3–4 sinflar): Raqamli sotsializatsiya va kiberqaramlik xavfi keskin ustuvorlikka ega bo‘ladi. Ota-onalar tomonidan bildirilgan asosiy muammolar: “Bola gadjetlarda ko‘p vaqt o‘tkazsa nima qilish kerak?”, “Kompyuter o‘yinlariga qaramlikni qanday yengish mumkin?”.

2. Ota-onalar ehtiyojlarining klaster tuzilmasi

Ierarxik klaster tahlili natijasida ota-onalarning psixologik-pedagogik deficitlari bo‘yicha 10 ta klaster ajratildi. Eng yuqori talabga ega bo‘lgan yetakchi klaster — “Akademik muammolar, qobiliyatlar va stress” deb nomlandi.

2-jadval. Ota-onalar ehtiyojlarining klaster tuzilmasi

Klaster / Kichik klaster	Asosiy mazmuni va ota-ona so‘rovlari	Talab darajasi (%)
Qobiliyatlar va raqamli kompetensiyani rivojlantirish	Qo‘shimcha ta’lim, to‘garaklarni tanlash, iqtidorini ochish, gadjetlardan xavfsiz foydalanish va raqamli sotsializatsiya strategiyasini belgilash	~50%
Akademik qiyinchiliklar	O‘quv motivatsiyasining pasayishi, diqqat tarqoqligi, uy vazifalarini bajarishdagi nizolar	~35%
Stress va xavotir	Imtihon va nazorat ishlaridagi xavotirlik, tengdoshlar bilan nizolar va hissiy beqarorlik	~15%

Olingan empirik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli muhit bolani o‘z-o‘zidan rivojlantiruvchi neytral faktor emas. U tegishli pedagogik va emotsional nazoratsiz qolganda kognitiv funksiyalarning (ixtiyoriy xotira, mantiqiy fikrlash) passivlashishiga hamda hissiy zo‘riqishga olib keladi [6, 9]. Ota-onalarning keng tarqalgan institutsional xatosi – texnologiyalarni mutlaq taqiqlash yoki ulardan bolani tinchlantirish/vaqtini

band qilish vositasi sifatida foydalanishidir.

Raqamli sotsializatsiyani konstruktiv tashkil etishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari:

Raqamli vositalarga muqobil faoliyat: Gadjetni shunchaki olib qo‘yish destruktiv xulq-atvorni keltirib chiqaradi. Bolaga real dunyoda muvaffaqiyat tuyg‘usini beruvchi faoliyat shakllari (sport, ijodiy to‘garaklar, jamoaviy o‘yinlar) taqdim etilishi zarur.

Kognitiv-interaktiv birgalikdagi faoliyat: Raqamli kontent passiv tomosha uchun emas, balki bilish jarayonini boyituvchi (interaktiv ta’limiy platformalar, mantiqiy simulyatsiyalar) interaktiv vosita sifatida qo‘llanishi kerak.

Ota-onalarning mediagigiyenik kompetentligini oshirish: “Ota-onalar universiteti” loyihasi tajribasi kabi ta’limiy dasturlar orqali ota-onalarga bolaning yosh kognitiv va hissiy ehtiyojlarini tushuntirish, oilaviy muloqot vaqtini to‘g‘ri rejalashtirish o‘rgatilishi lozim.

Iqtidorli va yuqori motivatsiyali bolalarni qo‘llab-quvvatlash: Maktab psixologlari va ota-onalar faqat “muammoli” bolalar bilan cheklanmay, iqtidorli bolalarning kognitiv ehtiyojlarini raqamli muhit resurslari orqali rivojlantirish strategiyalarini amaliyotga joriy etishlari lozim.

Tadqiqot materiallarini yig‘ishda, onlayn diagnostika platformalarini tashkil etishda hamda 11 436 nafar respondentlar o‘rtasida empirik ma’lumotlarni to‘plashda yaqindan amaliy yordam bergan Perm Davlat Gumanitar va Pedagogika Universiteti (PSHPU) hamda “Zamonaviy maktab” federal loyihasi tashkilotchilariga samimiy minnatdorchilik bildiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Божович Л.И. Личност и эе формирование в детском возрасте. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 400 с.

2. Куфтяк Э.В. Психологическое благополучие детей: факторй ва условия // Психологический журнал. – 2020. – Т. 41, № 3. – С. 54–62.

3. Овчарова Р.В. Родителсво как психологический феомен: учебное пособие. – Москва: МПСИ, 2006. – 496 с.

4. Солдатова Г.У. Тсифровая сотсиализатсия детей и подростков: консептуализатсия и тендентсии // Вопросй психологии. – 2018. – № 5. – С. 25–38.

5. Элконин Д.Б. Избранне психологические трудй. – Москва: Педагогика, 1989. – 560 с.

6. Carr N. The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains. – W. W. Norton & Company, 2011. – 288 p.

7. Piaget J. The Mechanisms of Perception. – New York: Basic Books, 1969. – 384 p.

8. Schneider L.B., Zykova N.M. Struktura i dinamika roditelskoy kompetentnosti // Semya i lichnost: problemy i kashestva. – 2018. – № 12. – S. 15–24.

9. Singh S., Lal R. Educational status and psychological well-being of children // Journal of Indian Academy of Applied Psychology. – 2012. – Vol. 38, No. 1. – P. 112–119.

Bosh muharrir:
Mahmudov Sarvar Yuldashevich

Bosh muharrir o‘rinbosari v.v.b.;
Mas’ul kotib:
Suyarova Lutfiya Muxiddinovna

TAHRIR HAY’ATI:
Xilola UMAROVA, E’zozxon KARIMOVA, Risboy JO‘RAYEV, Xolboy IBRAGIMOV, G‘ayrat SHOUMAROV, Ulug‘bek INOYATOV, Oynisa MUSURMONOVA, Shukurullo MARDONOV, Saidaxbor BULATOV, Barno ABDULLAYEVA, Dilyara SHARIPOVA, Lola MO‘MINOVA, Maqsudjon YULDASHEV, Nilufar ISAQULOVA, Mirodiljon BARATOV, Muhabbat MIRSALIYEVA, Bahodir MA’MUROV, Zair TAXIROV, Sharibboy ERGASHEV, Shaxnoza XALILOVA

Tahririyat manzili:

Toshkent shahar Shayhontoxur tumani Navoiy ko‘chasi, 30-uy.
E-mail: xalq_talimi@xtv.uz Tel: (90)994-77-88, (93)528-90-47, (97)776-33-70
t.me/xalqtalimi_jurnali. http://t.me/xalq_talimi_jurnali.

Jurnalga yuborilgan maqolalarga javob qaytarilmaydi, jurnalda e’lon qilingan maqolalardan olingan matnlar ‘‘Xalq ta’limi’’ ilmiy-metodik jurnalidan olindi, deb ko‘rsatilishi shart.

Jurnal 2015-yil 20-martdagi 214/2-sonli qarori bilan OAK ilmiy nashrlari ro‘yxatiga kiritilgan.

“TAFAKKUR NASHRIYOTI” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahri, Shayhontoxur tumani, Navoiy ko‘chasi, 30-uy

Bosishga ruxsat etildi: __.__.____-y. Qog‘oz bichimi 70x100 1/16. Ofset bosma usuli.
Shartli b.t. 12,0. Adadi __ ___ nusxa. – buyurtma.
Bahosi kelishilgan narxda.

Ushbu songa mas’ul – Muhammad Xurshida Tolibovna

Jurnalga taqdim etilgan barcha materiallar https://rustxt.ru/antiplagiat sayti hamda https://t.me/check_antiplagiat_bot da monitoring qilinadi.

© “Xalq ta’limi” jurnali, 2026.